

DOI: <https://doi.org/10.54937/ssf.2022.21.4.95-103>

Zprostředkování výtvarného umění v doprovodných a vzdělávacích programech v galeriích a muzeích umění v Ústeckém kraji

Fine Art Mediation Accompanying and Educational Programs of Art Galleries and Museums in the Ústí Region

Miloš Makovský, Dagmar Myšáková

Abstract

The paper presents the offer of accompanying and educational programs implemented in 2015–2020 in art galleries and museums in the Ústí Region (Czech Republic). We deal with the typology of offered programs— what programs predominate and how their offer varies across institutions. We focus more closely on specific programs related to the visual arts and monitor their representation in the overall offer. We consider the question of the role of exhibition institutions in the field of non-formal arts education. In selected cases, we closely monitor the potential of programs for the development of creativity of their participants.

Keywords: Gallery. Museum. Fine art. Non-formal education.

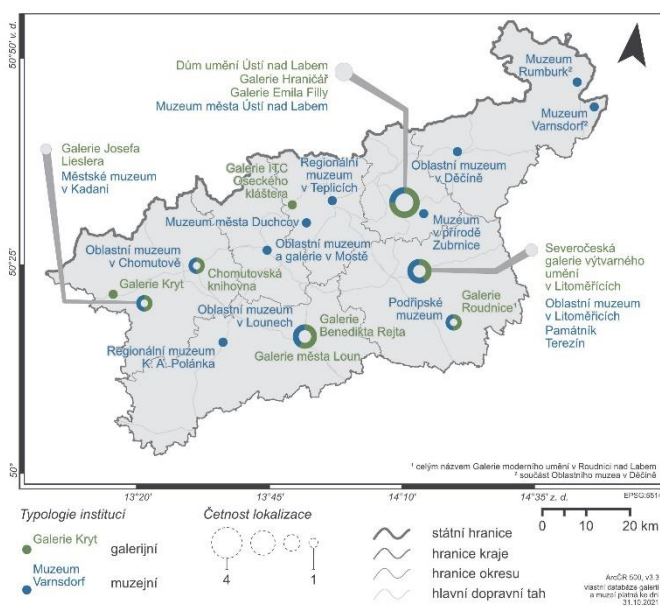
Úvod

Příspěvek představuje dílčí výsledky dvouletého výzkumného projektu *Analýza koncepce doprovodných a vzdělávacích programů v galeriích a muzeích umění v Ústeckém kraji*, který je v letech 2021–2022 realizován na Katedře výtvarné kultury Pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Ústí na Labem¹. Záměrem projektu je podrobně popsat a analyzovat koncepci a typologii programů a edukačních materiálů (včetně v současné době uplatňovaných online materiálů), které galerie a muzea v Ústeckém kraji nabízejí. Sledujeme, jakou roli zastávají tyto instituce na poli neformálního vzdělávání. To je na rozdíl od formálního vzdělávání realizováno mimo formální vzdělávací systém a jeho funkce, cíle, obsah a prostředky nejsou

¹ Projekt číslo UJEP-SGS-2021-43-004-2 byl podpořen grantem v rámci studentské grantové soutěže na UJEP. Členy řešitelského týmu jsou Mgr. MgA. Dagmar Myšáková, Ph.D., Mgr. Miloš Makovský, Ph.D., Mgr. Štěpánka Hrdličková, Bc. Lucie Melechovská, Bc. Šárka Studecká, Bc. Tomáš Visinger.

legislativně vymezeny. Jak uvádí Šobáňová (2012, s. 30), sama muzea si svou roli v kontextu neformálního vzdělávání velmi dobře uvědomují, když se záměrem zprostředkovat své exponáty zřizují edukační oddělení, zaměstnávají muzejní pedagogy a realizují různorodé programy. Domníváme se, že neméně důležitá je tato role pro instituce zaměřené na prezentaci a sběr děl z oblasti umění, designu a architektury.

Právě tyto instituce se staly součástí výzkumného vzorku námi představovaného projektu. Výběr konkrétních institucí byl v první fázi realizován na základě seznamu muzeí a galerií, uvedeném na webu Asociace muzeí a galerií v České republice a rozšířen o další nám známé instituce. Do výzkumu byly nakonec zařazeny instituce, které realizují doprovodné a vzdělávací programy. Součástí výzkumného vzorku je 24 institucí rozdělených do dvou skupin (obr. 1). Jako galerie (11) označujeme instituce, které se zaměřují výhradně na prezentaci a sběr umění (označeny zeleně), zatímco jako muzea (13) byly označeny instituce, jejichž oblast zájmu je širší (označeny modře).

Obr. 1: Vybrané galerie a muzea v Ústeckém kraji

V prvním roce projektu jsme se zaměřili na programy realizované jednotlivými institucemi v letech 2015–2020, dále na vzdělávací programy, které instituce aktuálně nabízejí školám a zájmovým skupinám. V rámci příspěvku budou prezentována data z první zmíněné oblasti zájmu, přičemž sledujeme tyto otázky:

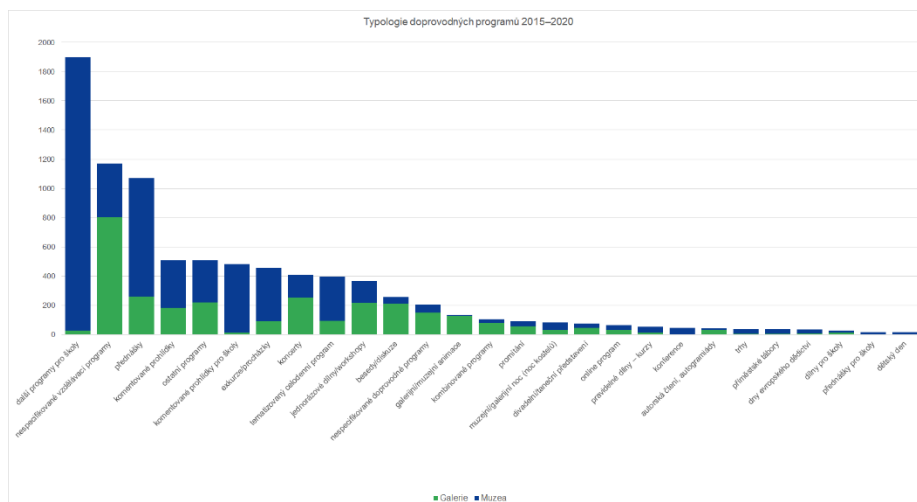
- *Jaká je typologie nabízených doprovodných a vzdělávacích programů a jaké programy převažují?*
- *Jaký podíl z celkové nabídky programů tvoří programy pro školy a zájmové skupiny?*
- *Jaký podíl z celkové nabídky programů tvoří programy, v nichž se návštěvník setkává s uměleckým dílem?*
- *Které z nabízených programů se v největší míře zaměřují na umělecké dílo?*
- *Převažují v těchto programech díla z oblasti volného umění, užitého umění/designu či architektury?*

Primárním zdrojem dat byly výroční zprávy, které byly v případech, kdy jednotlivé instituce výroční zprávy nezveřejňují, doplněny o informace z webových stránek a profilů institucí na sociálních sítích. V druhém roce projektu budou tato data dále komparována a doplněna o data získaná z rozhovorů se zaměstnanci institucí a z pozorování vybraných vzdělávacích programů.

Typologie doprovodných a vzdělávacích programů

Ve sledovaných institucích bylo uskutečněno celkem 8601 doprovodných programů, z toho 65 % v muzeích a 35 % v galeriích. 43 % všech uskutečněných programů bylo zaměřeno na vzdělávání (zejména předškolní a základní). Co se týče typologie nabízených programů, výstižně ji zachycuje graf 1.

Graf 1: Typologie doprovodných programů 2015–2020

Postupným procházením výročních zpráv, webů institucí a jejich sociálních sítí jsme stanovili celkem 27 kategorií. Nejvíce programů spadá do kategorie *další programy pro školy* (např. jednodenní a vícedenní semináře v památníku

Terezín; dětská divadelní představení, zaměřená na rozvoj spolupráce a komunikačních dovedností předškolních dětí v Oblastním muzeu v Děčíně či tematizované dny v Oblastním muzeu v Chomutově). V této kategorii jednoznačně dominují muzea. Další početnou kategorií jsou tzv. *nespecifikované vzdělávací programy*. Častěji jsou realizovány v galeriích a zdrojem informací o těchto programech nám byly zejména výroční zprávy (často poměrně strohé). Třetí nejpočetnější kategorií jsou *přednášky*. Ty byly hojněji realizovány v muzeích.

Poměrově jsou muzea nejvíce zastoupena v kategoriích *další programy pro školy* (98 %), *konference* (98 %), *komentované prohlídky pro školy* (97 %) a *dětský den* (93 %). Naopak galerie jsou více zastoupeny v kategoriích *galerijní/muzejní animace* (93 %), *besedy/diskuse* (82 %), či *autorská čtení/autogramiády* (78 %).

V letech 2015 – 2019 jsme nezaznamenali jediný doprovodný program, realizovaný online formou. V roce 2020 pak jejich počet stoupl na 66. Stejnou měrou zde byly zastoupeny galerie (33x) a muzea (33x). Z galerií tuto formu nejvíce využila *Galerie Hraničář* v Ústí nad Labem, jednalo se nejčastěji o podcasty, dále o online přednášky, diskuse, workshopy i tematické aktivity pro školy a rodiče s dětmi. Z muzeí online program nejčastěji využilo *Národní muzeum v přírodě – Muzeum v přírodě Zubrnice* – na webu muzea byla vytvořena záložka „živé muzeum“, kde byly zveřejňovány jednoduché úkoly na téma *Advent a Vánoce*.

Umělecké dílo jako součást doprovodných a vzdělávacích programů

V další fázi výzkumu jsme se zaměřili na programy, z jejichž popisu je explicitně zřejmé, že bylo návštěvníkovi zprostředkováno dílo z oblasti volného umění, užitého umění/designu nebo architektury. Z dále prezentovaných dat lze tedy nepřímou vyčíst, v jaké míře se jednotlivé instituce podílejí na neformálním uměleckém vzdělávání². Z námi sledovaných 24 institucí se programy, v nichž se návštěvník setkává s uměleckým dílem, objevují ve 22 případech. V případě dvou muzeí (Podřipské muzeum v Roudnici nad Labem a Památník Terezín) jsme se nesetkali s žádným takovým typem programu.

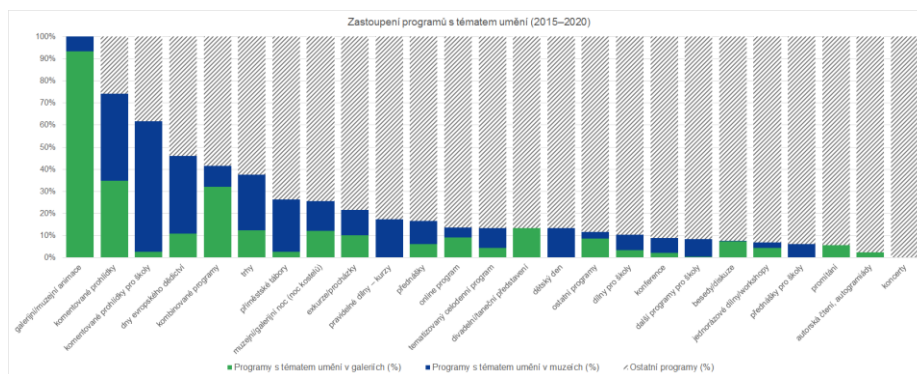
Z celkové nabídky všech realizovaných programů ve sledovaném období, u nichž bylo možné zjistit jejich náplň³, tvoří programy explicitně zprostředkující umění 21,5 %. V případě galerií je procentuální zastoupení

² V současné době jsme se zaměřili pouze na otázku, zda a v jaké formě se umělecké dílo (a tedy potenciál vzdělávat návštěvníka v této oblasti) v programech explicitně objevuje. V další fázi projektu nás bude rovněž zajímat, zda a jakými metodami je tento potenciál skutečně naplňován.

³ To znamená vyjma programů označených jako *nespecifikované programy* a *nespecifikované programy pro školy*.

Při bližším zaměření na vzdělávací programy pro školy pak co do počtu realizovaných programů zprostředkujících umění převažují *komentované prohlídky pro školy*. Z převážné většiny jsou realizovány muzei (95,6 %), přičemž v nich dominuje téma užité umění a design (85,5 %), dále volné umění (40,4 %) a architektura (28 %). Následuje kategorie *další programy pro školy*, a to opět většinou realizované muzei (94,4 %) a v neposlední řadě samozřejmě *galerijní/muzejní animace* realizované naopak častěji v rámci galerií (93,3 %)⁶. Pokud se zaměříme na procentuální zastoupení programů zprostředkujících umění v celkovém počtu realizovaných programů (graf 5), jednoznačně dominují *galerijní/muzejní animace* (100 %), což je samozřejmě dáno charakterem tohoto typu programu, který realizují především galerie (92,3 %) a jejichž hlavním záměrem je interaktivní formou zprostředkovat umělecké dílo. Nadpoloviční zastoupení mají v celkovém počtu realizovaných komentovaných prohlídek také *komentované prohlídky pro veřejnost* (74,3 %) a *komentované prohlídky pro školy* (61,6 %). Zajímavostí je, že téměř poloviny dosahují také programy označované jako *dny evropského dědictví*. Z celkového počtu programů tohoto typu tvoří programy s tématem umění 46 %. Častěji jsou pořádány v rámci muzeí a obvykle se zaměřují současně jak na oblast užitého umění/designu (82,4 % z nich) a architektury (82,4 %), tak na volné umění (76,4 %).

Graf 5: Zastoupení programů s tématem umění 2015–2020

Nezbytné je zmínit, že téma umění je v rámci jednotlivých typů programů zastoupeno v odlišné míře. Zatímco například *přednášky*, *komentované prohlídky* či *galerijní/muzejní animace* jsou primárně zaměřeny na zprostředkování uměleckého díla (zvláště v případě ryze umělecky

⁶ Tento výsledek je nicméně ovlivněn faktem, že zatímco se v rámci galerií často setkáváme s označením vzdělávacích programů pro školy termínem „galerijní animace“, muzea naopak častěji používají jiný typ označení, například interaktivní prohlídky, interaktivní programy nebo jen vzdělávací programy atd., které byly v rámci našeho výzkumu zařazeny pod souhrnné označení *další vzdělávací programy*.

orientovaných výstav a expozic), v rámci programů jako *příměstské tábory* (z realizovaných programů tohoto typu se téma umění se objevuje ve 26,2 %), *tematizované celodenní programy* (13,3 %) či *dětské dny* (13,3 %) je zprostředkování uměleckého díla pouze dílčí součástí. Dochází k němu například prostřednictvím komentované prohlídky výstavy či besedy/přednášky s umělcem, které jsou realizovány v rámci tohoto programu. Vedle toho pak tyto programy obsahují spíše různorodé volnočasové aktivity, řemeslné dílny, hry, soutěže a širěji zaměřené úkoly.

Rozvoj tvořivosti účastníků doprovodných programů

Tvořivost je pojem, který je pevně spjat s výtvarným vzděláváním, „*ať již jako podmínka vzdělávání, jeho výstup i atribut výsledné výtvarné práce.*“ (Štěpánková, 2020). Ve formálním vzdělávání je tento termín ukotven prostřednictvím zamýšleného kurikula (zejména v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání). Oproti rovině realizovaného kurikula však dochází k rozporu a k celé řadě „mýtů“, které jsou dle našeho názoru patrné i v neformálním vzdělávání. Jedním z nich je názor, že tvořivost je vázána na produkt: „*Tento postoj svádí k chybným závěrům, že každý hmotný produkt je současně i tvořivý. (...) V případě dětské tvořivosti je mnohem cennější identifikace problému, který je možné tvořivě řešit, tvořivý vhled do problému a vlastní interpretace než sám produkt.*“ (tamtéž) Orientaci na produkt lze předpokládat u mnoha doprovodných programů, které jsme ve sledovaném období zaznamenali – např. v kategorii *jednorázové dílny / workshopy*: „*Africká tvůrčí dílna je určena především pro děti, které si v tento den mohou v děčínském muzeu vlastnoručně vytvořit zvířátko z mastku, vyrobit náramek s afrických korálků nebo vytvořit pohlednici pro Tengenenge, což je největší sochařská komunita na světě, kterou finančně podporuje Spolek přátel Tengenenge*“ (z popisu akce „Africký workshop pro děti v muzeu“, která se konala 17. 7. 2019 v Oblastním muzeu v Děčíně). Bližší pohled na tuto problematiku přinese příští rok řešení našeho výzkumného projektu.

Závěr

V příspěvku byla představena východiska a dílčí výsledky probíhajícího výzkumného projektu *Analýza koncepce doprovodných a vzdělávacích programů v galeriích a muzeích umění v Ústeckém kraji*. Prostřednictvím sesbíraných dat, která jsou prozatím převážně kvantitativního charakteru, bylo možné vytvořit typologii doprovodných programů a zjistit, že v ní převažují tzv. *další programy pro školy, nespécifikované vzdělávací programy a přednášky*.

Galerie se ve svých programech ze 30,2 % zabývají uměním, muzea pak v 18,1 % programů. Nejčastěji se jedná o *komentované prohlídky*, týkající se *volného umění*. Množství doprovodných programů, zaměřených na vzdělávání (v muzeích 48,8 %; v galeriích 33,1 % z celkového počtu realizovaných

programů), svědčí o tom, že sledované instituce si uvědomují svou roli v oblasti neformálního vzdělávání. O tom, zda ji naplňují i kvalitativně a zda v případě programů, zaměřených na umění, rozvíjejí tvořivost účastníků, se z našich dat prozatím nelze přesvědčit. Z toho důvodu budou v další fázi projektu realizovány rozhovory se zaměstnanci institucí a uskutečněna pozorování vybraných vzdělávacích programů.

Bibliografie

- Šobáňová, P. 2012. *Muzejní edukace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-3003-4.
- Jeřábek, J. a kol. 2021. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2021. [cit. 21. 11. 2021]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/4983/>
- Štěpánková, K. 2020. Mýty o tvořivosti a jejich vliv na naplňování kurikula ve výtvarné výchově. In: *Kultura, umění a výchova*, 8(1) [cit. 2020-11-02]. ISSN 2336-1824. Dostupné z: http://www.kuv.upol.cz/index.php?seo_url=aktualni-cislo&casopis=19&clanek=218.

Mgr. Miloš Makovský, Ph.D.

Katedra výtvarné kultury,
Pedagogická fakulta, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem,
České mládeže 8, 400 01 Ústí nad Labem
milos.makovsky@ujep.cz

Mgr. et MgA. Dagmar Myšáková, Ph.D.

Katedra výtvarné kultury
Pedagogická fakulta, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem,
České mládeže 8, 400 01 Ústí nad Labem
dagmar.mysakova@ujep.cz